

Stejněměrná konvergence posloupností a řad funkcí II

C. Abelovo a Dirichletovo kritérium a věty o záměně sumy a derivace.

Také u stejnoměrné konvergence řady funkcí nejprve najdeme bodovou limitu (je-li to možné) a určíme oblast bodové konvergence. Potom vyšetřujeme stejnoměrnou nebo lokálně stejnoměrnou konvergenci. Je-li řada konvergentní stejnoměrně i absolutně, obvykle stačí použít Weierstrassova kritéria. Jestliže řada konverguje stejnoměrně, ale neabsolutně, je třeba použít jiných kritérií, v našem případě nejčastěji Dirichletova a nebo Abelova.

Věta. (Abelovo kritérium) Nechť $\sum_{n=1}^{\infty} f_n \Rightarrow$ na neprázdné množině $M \subset \mathbb{R}$. Nechť $\{g_n\}_{n=1}^{\infty}$ je posloupnost funkcí stejnoměrně omezená na M . Nechť je pro každé pevné $x \in M$ posloupnost čísel $\{g_n(x)\}_{n=1}^{\infty}$ monotónní vzhledem k n (neklesající nebo nerostoucí). Pak

$$\sum_{n=1}^{\infty} f_n g_n \Rightarrow \quad \text{na } M.$$

Věta. (Dirichletovo kritérium) Nechť má posloupnost f_n funkcí definovaných na neprázdné množině $M \subset \mathbb{R}$ stejnoměrně omezené částečné součty, tedy posloupnost

$$\left\{ \sum_{k=1}^n f_k \right\}_{n=1}^{\infty}$$

je stejnoměrně omezená na M . Nechť $\{g_n\}_{n=1}^{\infty}$ je posloupnost funkcí definovaných na M , splňující

$$g_n(x) \Rightarrow 0, \quad x \in M.$$

Nechť je pro každé pevné $x \in M$ posloupnost čísel $\{g_n(x)\}_{n=1}^{\infty}$ monotónní vzhledem k n (neklesající nebo nerostoucí). Pak

$$\sum_{n=1}^{\infty} f_n g_n \Rightarrow \quad \text{na } M.$$

Často je úloha formulována tak, že je třeba dále vyšetřit spojitost limitní funkce (funkce definované řadou) nebo vyšetřit existenci její derivace v nějakém bodě nebo na nějakém intervalu, tuto derivaci spočítat, a nebo řadu přímo sečíst. V takových případech obvykle kombinujeme některé z výše uvedených kritérií s větou o záměně sumy a derivace.

Věta. (o záměně sumy a derivace) Nechť $\sum_{k=1}^{\infty} f_k$ je řada funkcí majících vlastní derivace na intervalu (a, b) a nechť existuje tzv. "záchytný bod" $x_0 \in (a, b)$ takový, že řada čísel $\sum_{k=1}^{\infty} f_k(x_0)$ konverguje. Jestliže platí

$$\sum_{k=1}^{\infty} f'_k \Rightarrow^{\text{loc}} \quad \text{na } (a, b),$$

pak

$$\sum_{k=1}^{\infty} f_k \xrightarrow{\text{loc}} \text{ na } (a, b)$$

a pro $x \in (a, b)$ platí

$$\left(\sum_{k=1}^{\infty} f_k(x) \right)' = \sum_{k=1}^{\infty} f_k'(x).$$

Věta. (*ekvivalentní charakterizace stejnoměrné konvergence*) Nechť $M \subset \mathbb{R}$ je neprázdná množina a nechť $f, f_n, n \in \mathbb{N}$, jsou funkce definované na M . Pak platí

$$f_n \Rightarrow f \text{ na } M \Leftrightarrow \lim_{n \rightarrow \infty} \sup \{|f_n(x) - f(x)|; x \in M\} = 0.$$

Jestliže oblast stejnoměrné konvergence nesplývá s oblastí bodové konvergence, musíme vyšetřit oblast lokálně stejnoměrné konvergence (najdeme “podezřelé” body a pokusíme se dokázat lokálně stejnoměrnou konvergenci na jejich doplňku.

Příklad 1. Nechť funkce f je definována jako součet řady

$$f(x) := \sum_{n=1}^{\infty} (-1)^n \sin \left(\frac{10x}{n^2} \right).$$

Určete definiční obor funkce f , obor spojitosti a rozhodněte, jestli existuje $f'(0)$. Pokud ano, tuto derivaci spočítejte.

Řešení. Položme

$$f_n(x) = (-1)^n \sin \left(\frac{10x}{n^2} \right), \quad h_n(x) \equiv (-1)^n, \quad g_n(x) = \sin \left(\frac{10x}{n^2} \right), \quad x \in \mathbb{R}, n \in \mathbb{N}.$$

Potom má posloupnost $\{h_n\}_{n=1}^{\infty}$ omezené částečné součty. Posloupnost $\{g_n\}_{n=1}^{\infty}$ sice nespĺňuje $g_n \Rightarrow 0$ na $\mathbb{R}$ (protože ke každému $n \in \mathbb{N}$ lze najít $x \in \mathbb{R}$ takové, že $\sin \left(\frac{10x}{n^2} \right) = 1$), dokážeme ale, že splňuje alespoň $g_n \xrightarrow{\text{loc}} 0$ na $\mathbb{R}$. Nechť $K \in (0, \infty)$. Potom lze najít $n_0 \in \mathbb{N}$ dostatečně veliké k tomu, aby pro všechna $n \in \mathbb{N}, n \geq n_0$ a pro všechna $x \in [-K, K]$ platilo $\frac{10x}{n^2} \leq \frac{\pi}{2}$. Odtud plyne, že

$$\sup_{x \in [-K, K]} |g_n(x)| = \sin \left(\frac{10K}{n^2} \right) \leq \frac{10K}{n^2} \rightarrow 0,$$

a tedy $g_n \Rightarrow 0$ na $[-K, K]$, jinými slovy $g_n \xrightarrow{\text{loc}} 0$ na $\mathbb{R}$. Podle Dirichletova kritéria je tedy

$$\sum_{n=1}^{\infty} f_n(x) \xrightarrow{\text{loc}}, \quad x \in \mathbb{R}.$$

Podle důsledku Mooreovy–Osgoodovy věty je funkce f spojitá na $\mathbb{R}$. Dále jest

$$f_n'(x) = \frac{(-1)^n 10}{n^2} \cos \left(\frac{10x}{n^2} \right), \quad x \in \mathbb{R},$$

a tedy

$$|f'_n(x)| \leq \frac{10}{n^2} \rightarrow 0.$$

Podle Weierstrassova kritéria tedy

$$\sum_{n=1}^{\infty} f'_n \overset{\text{loc}}{\Rightarrow} f', \quad \text{na } \mathbb{R}.$$

Navíc v ‘záchytném’ bodě $x_0 := 0$ platí

$$\sum_{n=1}^{\infty} f_n(x_0) = 0,$$

takže podle věty o záměně sumy a derivace máme

$$\sum_{n=1}^{\infty} f_n \overset{\text{loc}}{\Rightarrow} f, \quad \text{na } \mathbb{R},$$

a navíc

$$f'(x) = \sum_{n=1}^{\infty} f'_n(x), \quad x \in \mathbb{R}.$$

Tedy speciálně pro $x = 0$ jest

$$f'(0) = \sum_{n=1}^{\infty} f'_n(0) = 10 \sum_{n=1}^{\infty} \frac{(-1)^n}{n^2} = -\frac{5\pi^2}{6}.$$

Poslední rovnost lze získat například následujícím výpočtem:

$$\sum_{n=1}^{\infty} \frac{(-1)^n}{n^2} = -\sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{n^2} + 2 \sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{(2n)^2} = \left(-1 + \frac{1}{2}\right) \sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{n^2} = -\frac{\pi^2}{12}.$$

Příklad 2. Určete definiční obor funkce f a spočtěte f' všude, kde existuje.

$$f(x) = \sum_{n=1}^{\infty} \frac{(1 - |x|)^n}{n}.$$

Příklad 3. Vyšetřete, zda řada

$$\sum_{n=1}^{\infty} \operatorname{arctg} \left(\frac{\sqrt[n]{n}x}{1 + n^4 x^3} \right)$$

konverguje stejnoměrně na $\mathbb{R}$.

Příklad 4. Vyšetřete, zda řada

$$\sum_{n=1}^{\infty} (-1)^n \frac{\sin(1 + \frac{x}{n})}{\sqrt{n}}$$

konverguje stejnoměrně na intervalu $[-1, 1]$. Označme součet řady v bodě x jako $f(x)$. Spočítejte $f'(0)$.

Příklad 5. Vyšetřete, zda řada

$$\sum_{n=0}^{\infty} e^{n+1/2} \sin\left(\frac{x}{\pi^n}\right)$$

konverguje stejnoměrně na intervalu $[-10, 10]$. Pro $x \in [-10, 10]$ definujme $f(x)$ jako součet výše uvedené řady. Vypočítejte $f'(0)$.

Příklad 6. Rozhodněte, zda má funkce

$$f(x) := \sum_{n=0}^{\infty} \frac{e^{-nx^2}}{n^2}$$

derivaci v bodě 0.

Příklad 7. Rozhodněte, zda je funkce

$$f(x) := \sum_{n=1}^{\infty} \log\left(1 + \frac{x^4}{n}\right) \frac{1}{n} \quad \text{spojitá na intervalu } [0, 1].$$

Příklad 8. Spočítejte

$$\lim_{x \rightarrow \infty} \sum_{n=1}^{\infty} \frac{x^2}{1 + n^2 x^2}.$$

Příklad 9. Sečtěte řadu

$$\sum_{n=1}^{\infty} \frac{e^{-nx}}{n}, \quad x \in (0, \infty).$$

Příklad 10. Sečtěte řadu

$$\sum_{n=1}^{\infty} nx^{n-1}, \quad x \in (-1, 1).$$

Příklad 11. Sečtěte řadu

$$\sum_{n=1}^{\infty} (-1)^{n-1} \frac{x^n}{n}$$

tam, kde je to možné.

Příklad 12. Spočítejte

$$\lim_{x \rightarrow 1-} \sum_{n=1}^{\infty} \frac{(-1)^n}{n} \frac{x^n}{x^n + 1}.$$

Další příklady k procvičení. Vyšetřete bodovou, stejnoměrnou, lokálně stejnoměrnou a absolutní konvergenci následujících řad funkcí na zadaných intervalech.

$$(13) \quad \sum_{n=1}^{\infty} \frac{(-1)^n x}{x+n}, \quad x \in (0, \infty),$$

$$(14) \quad \sum_{n=2}^{\infty} \frac{(-1)^n}{n} \frac{1+nx}{n^2-x^2} \quad x \in (0, 2),$$

$$(15) \quad \sum_{n=1}^{\infty} \frac{\sin(nx)}{\log n} \operatorname{arctg} n, \quad x \in \mathbb{R},$$

$$(16) \quad \sum_{n=1}^{\infty} (-1)^n \frac{\sin\left(1 + \frac{x}{n}\right)}{\sqrt{n}}, \quad x \in [-1, 1].$$